

6

Způsoby a možnosti testování jazykové úrovně neslyšících žáků a žáků se sluchovým postižením

Radka Nováková, Lucie Štádlerová

Testování má pro vzdělávání velký význam. Jestliže je test dobře vytvořen – je správně nastaven systém nástrojů hodnocení znalostí a dovedností žáka – může mít testování velmi pozitivní dopad na proces učení jak pro samotného žáka, tak pro učitele. Jelikož u nás nedochází k žádnému celoplošnému testování znalostí ČZJ (Petráňová, 2011; a rovněž dle vyjádření současných pedagogů předmětu ČZJ), představíme v této kapitole několik testů zaměřujících se na prověření znalostí ve znakových jazycích (ZJ), které se používají ve světě. V závěru kapitoly ukážeme, jak pracovat s popsány testovacími úkoly v průběhu roku v běžné výuce. Kapitola je zpracována v návaznosti na tvorbu referenčních popisů pro ČZJ (více viz *kap. 2*).

Z rozhovorů vedených s pedagogy předmětu ČZJ vyplývá, že si učitelé testy vytvářejí sami. Ty ale neprověřují všechny jazykové roviny. Testy jsou zaměřeny spíše na ověření slovní, resp. znakové zásoby (testuje se například znalost synonym, antonym apod.), většinou na překladové bázi učitel znakuje nějaký výraz a žáci jej zapisují česky, případně se hodnotí vyprávění na zadané téma (nehodnotí se použité stylistické prostředky, syntax ani vybrané gramatické jevy).³⁵

Inspiraci ke komplexnímu testování ZJ můžeme hledat na univerzitách v zahraničí, kde již tři desítky let vznikají testy, jež vytvářejí velké týmy odborníků – lingvistů mluvených i znakových jazyků, psychologů, sociologů, programátorů aj. Tobias Haug, jeden z nevýznamnějších zahraničních lingvistů zabývajících se testováním ZJ, shromáždil dostupné testy z různých univerzit na webové stránce *Sign Language Assessment Instruments*. Zde najdeme přes dvacet testů několika různých národních ZJ, které se zabývají testováním ZJ jako prvního jazyka.

6.1 Testování ZJ ve světě

Níže představíme prototypové testy pro oblast recepce a produkce komunikačních dovedností (vč. schopností narativních a interakčních).

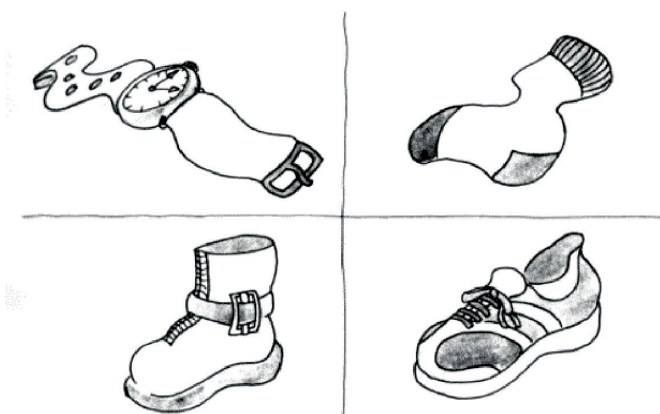
35 Jde o rozhovory s pedagogy ČZJ vedené pro účely 7. kapitoly této publikace.

6.1.1 Testy prověřující slovní zásobu

Testy lze vytvořit mnoha různými způsoby, např. (obr. 4, 5)³⁶:

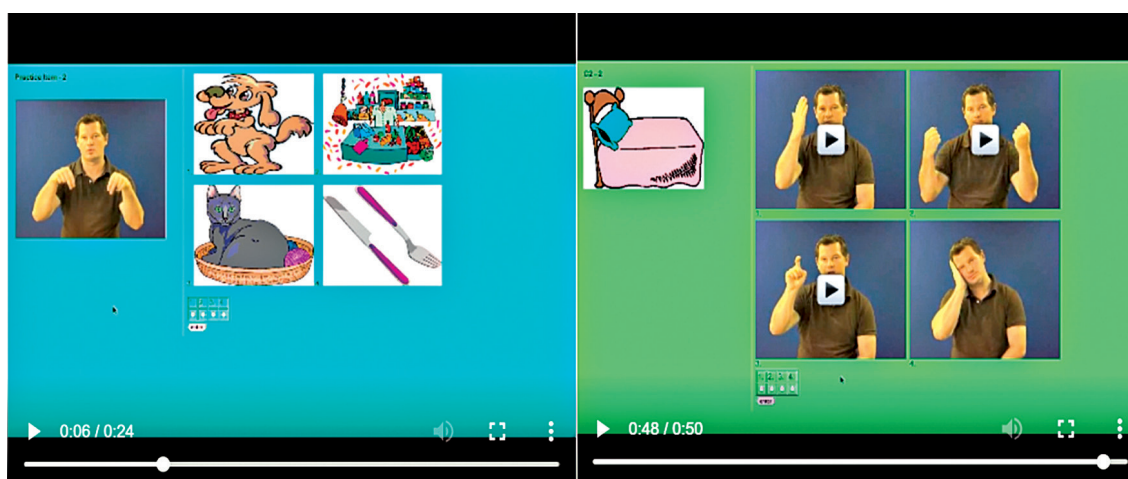
Obrázek 4

Výběr z možností pro obsah konkrétního znaku v Perlesko: Vocabulary test for German Sign Language. Test pracuje s vytištěným sešitem s obrázky, tázaní kroužkují správný obrázek.

Obrázek 5

Ukázka počítačového programu, jež využívá Web-based British Sign Language Vocabulary Test.

36 Všechny obrázky použité v této kapitole jsou čerpány z webové stránky *Sign Language Assessment Instruments*.

6.1.2 Testy zaměřené pouze na recepci znakového jazyka

British Sign Language Receptive Skills Test

Tento test zkoumá porozumění gramatice britského znakového jazyka u dětí ve věku 3–13 let.

1) Pojmenovávání toho, co vidím na obrázku (jednoduché obrázky, např. medvěd, stůl);

2) Porozumění na základě videí – 40 jednotek, které jsou řazeny od nejjednodušších po nejtěžší. Respondenti vybírají z nabízených 4 obrázků to, co viděli na videu. Test zkouší porozumění především v oblasti tvoření záporu, prostorových sloves, rozlišování znaků ve funkci podstatných jmen a sloves, specifikátorů tvaru a velikosti a správného užití klasifikátorů.

Obrázek 6

Ukázka jedné testové úlohy na porozumění v rámci testu British Sign Language Receptive Skills Test

6.1.3 Test prověřující produkci jazyka (a komunikační dovednosti)

American Sign Language Proficiency Assessment (ASL-PA)

Test je určen pro neslyšící děti slyšících rodičů. Je klasifikován jako screeningový test amerického znakového jazyka (ASL) a lze podle něj rozlišit a popsat míru pokroků při učení se jazyku. Užívá se totiž u jednoho dítěte opakovaně, čímž lze sledovat jeho jazykový vývoj. Je určen dětem ve věku 6–12 let.

Test se skládá ze tří částí. Respondenti jsou natáčeni po celou dobu testu na video – tento materiál je pak určen k rozboru a hodnocení. První částí je rozhovor –

zkoušející pokládá jednoduché otázky, které mají navodit příjemnou atmosféru. Druhou částí je rozhovor ve dvojici, kdy si děti kladou otázky navzájem, a třetí částí je storytelling, převyprávění příběhu.

6.1.4 Test zaměřený na komunikační dovednosti (a interakce)

Developmental Assessment Checklist for Sign Language of the Netherlands

Test je určen pro děti ve věku 2–4 let. Zkoumá jak expresivní, tak produktivní dovednosti v nizozemském znakovém jazyce. Konkrétní testové úkoly nejsou známy, známy jsou však jednotlivé jevy, které je možno v rámci komunikačních dovedností testovat. Tabulka zkoušených jevů (tab. 4) může sloužit jako podklad pro tvorbu testových úloh.

Tabulka 4

I. Neverbální komunikace	II. Komunikační dovednosti	III. Obecné ovládnání jazyka
<ol style="list-style-type: none"> 1. Neverbální receptivní dovednosti 2. Neverbální expresivní schopnosti 3. Použití neverbálních prostředků 4. Udržení pozornosti 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Spontánní produkce 2. Kontakt s ostatními lidmi 3. Kontakt s učitelem 4. Hra s jazykem 5. Asertivita 6. Auditivní schopnost 7. Komunikační funkce 8. Oční kontakt 9. Konverzace 10. Příběhy 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Délka výpovědi 2. Jazykové porozumění 3. Slovní zásoba, expresivita
IV. Fonologie	V. Syntax	VI. Morfologie
<ol style="list-style-type: none"> 1. Tvary rukou 2. Pohyb 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Umístění sloves v prostoru 2. Flexe sloves 3. Typy sloves 4. Nemanuální gramatická složka 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Derivace sloves 2. Derivace jmen
VII. Představivost/perspektiva mluvčího	VIII. Kreativita jazyka	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Představivost 2. Střídání rolí 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kreativní užívání jazyka 	

6.1.5 Testy zkoušející receptivní, produktivní (a částečně narativní) dovednosti

American Sign Language Assessment Instrument (ASLAI)

Test byl vyvinut v USA v rámci projektu, který se zabýval vztahem znalostí ASL a gramotnosti v angličtině (jako druhém/cizím jazyce) u dětí se SP. Je určen dětem ve věku 8–16 let.

Testování produkce

1) Předměty v prostoru – úkol se zaměřuje na správné užití klasifikátorů, jejich uspořádání v prostoru a užití ve spojení se slovesy pohybu a také s množným číslem. Respondenti zhlédnou na videu různě rozestavené předměty (obr. 7) a jejich úkolem je pomocí výše uvedených prostředků přesně vyjádřit to, co vidí na videu.

Obrázek 7

Předměty v prostoru (American Sign Language Assessment Instrument – ASLAI)

2) Slovesa pohybu a umístění v prostoru – úkol se zaměřuje na prověření znalostí správného užití klasifikátorů a specifikátorů tvaru a velikosti s konkrétními podstatnými jmény nebo slovesy pohybu a jejich umístění v prostoru.

3) Simultánní konstrukce – úkol vyžaduje pokročilé syntaktické i morfologické znalosti ASL. Jedná se o převyprávění příběhu, který se skládá ze dvou až tří souběžných událostí.

4) Převyprávění dvou příběhů – první příběh je dynamické vyprávění, děti by měly při jeho vyprávění použít např. několik klasifikátorů, slovesa pohybu, střídání rolí, umístění v prostoru. Druhý příběh je zachycen na statických fotografiích a opět je úkolem příběh převyprávět, tentokrát si však děti musí určité souvislosti vytvořit samy.

5) Souvětí – úkol má děti stimulovat k vytváření vedlejších vět vztažných. Jedná se o adaptaci testu originálně vytvořeného pro anglický jazyk, který je založen na sadách obrázků, pomocí nichž děti vytvářejí vztažné věty a tvoří vyprávění. Pokud děti použijí pouze souřadné věty, ukazuje to na nízkou jazykovou úroveň. Pokud však použijí topikalizaci či vložení vztažné věty do hlavní výpovědi, vypovídá to o jejich pokročilé znalosti jazyka.

Testování recepce

6) Synonyma, 7) Antonyma – děti mají k dispozici 4 obrázky, z nichž mají vybrat takový (někdy vybírají synonymum, jindy antonymum), který byl znakován na videu.

8) Plurál – z nabízených obrázků se vybírá ten, který nejvíce odpovídá znaku/výpovědi na videu. Procvičují se různé prostředky pro vyjadřování mnohosti.

Aachen Test for German Sign Language Competence (ATG)

Test je určen k měření základních kompetencí (produkce i recepce) v německém znakovém jazyce (DGS). Může být použit pro děti od 6 let i pro dospělé, slyšící i neslyšící.

1. okruh: zkoumá expresivní dovednosti prostřednictvím spontánního znakování:

- a) otázky týkající se různých témat (např. životopis, trávení volného času);
- b) vysvětlení pojmů (např. počítač, letadlo nebo fotbal).

2. okruh: prověřuje porozumění jednotlivým znakům a morfémům³⁷ v DGS na základě obrázků s objekty, osobami a situacemi. Ke každému obrázku je připraveno 5–9 znaků natočených na videu. Tázání mají posoudit pomocí škály 1–4 (ano–ne), nakolik znak reprezentuje daný obrázek.

3. okruh: zkoumá schopnost pochopit znakovaný projev na lexikální, morfologické a syntaktické úrovni. Jedná se o fráze v DGS. Pomocí panenek se jednotlivé fráze napodobují a tázající musí rozlišovat mezi syntaktickým a topografickým prostorem.

4. a 5. okruh: týká se popisu a pojmenování obrázkových karet: popis obsahu, poté pojmenování obrázku. Testuje se gramatika a pořádek znaků ve větě (slovosled).

6. okruh: zkoumá porozumění textu. Předmětem testování jsou fráze z 3. okruhu, ale zakomponované v textu. K převyprávění příběhu se opět používají panenky. Pro převyprávění textu je třeba znát principy simultánnosti v DGS a umět užívat správně znakovací prostor.

---

³⁷ Na lexikální rovině se jedná o znak, na sublexikální o morfémy.

7. a 8. okruh: napodobování vět a frází v DGS. Tento úkol měří expresivně-receptivní jazykové dovednosti na úrovni jednotlivého znaku i fráze.

Okruh 7 obsahuje jednotlivé výpovědi – jedná se o jednoduché i složené znaky.

Okruh 8 obsahuje fráze – jedná se o věty s klasifikátorem, s časovým údajem, s inkorporovanou podmínkovou větou a podmínkové věty obecně. Není třeba přesné reprodukce, měří se správné vystihnutí obsahu sdělení.

9. okruh: převyprávění příběhu – tázaní zhlédnou motivační videa, poté příběhy převypráví. Jedná se o komplexnější příběhy než v okruhu 6. Video se týká každodenních situací a zahrnují neočekávané události – jsou vyjádřeny idiomy. Předpokládá se, že tázající budou při reprodukci užívat stejné znaky, ale jiné konstrukce.

Další popisy testů podobného zaměření jsou k dispozici na webové stránce pod odkazem *Sign Language Assessment Instruments*. Zvláštní pozornost doporučujeme věnovat především Assessment Instrument for Sign Language of the Netherlands.

6.2 Adaptace testových úloh pro potřeby zkoušení při výuce

Testy, které jsme zde představili, jsou povětšinou standardizované testy nebo ke standardizaci směřují.³⁸ Mají jasně vymezené zaměření a na jejich vzniku se podílí tým různých odborníků.

Jak jsme uvedli, pro ČZJ žádné standardizované testy bohužel nemáme. Ty by bylo vhodné použít zejména na přezkoumání dovedností v přelomových ročnících, tedy na konci třetího, pátého a devátého ročníku (viz Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání). Pokud se ale zaměříme na jednotlivé úkoly, které testy obsahují, získáme velmi solidní databázi testových úloh, které si můžeme podle svých potřeb upravit.

Nyní představíme, jak je možné s takovými úkoly pracovat na 1. a 2. stupni ZŠ i na SŠ.

---

³⁸ Standardizace je složitý proces, který trvá i několik let. Test musí mít přesně propracované instrukce k jednotlivým zadáním úkolů, měl by obsahovat manuál, jak test hodnotit, a musí projít ověřovací skupinou respondentů, aby se tvůrci ujistili, že je vše popsáno a vysvětleno správně a že test je vhodný pro danou věkovou skupinu. Po vyhodnocení výsledků ověřovací skupiny prochází test ještě revizí a pak teprve je prohlášen za standardizovaný test.

Recepce (téma – místnost):

1. stupeň ZŠ

Materiál: video + papír.

Postup úkolu: Žák sleduje video – popis místnosti. Má k dispozici vytištěný papír s nakresleným obrysem místnosti a podle videa nakreslí, kde je umístěn nábytek.

Cíl: správné umístění v prostoru.

2. stupeň ZŠ

Materiál: video + papír.

Postup úkolu: Žák sleduje video – popis místnosti. Má za úkol najít, kde je chyba v klasifikátorovém tvaru ruky. Žák má k dispozici papír s výběrem objektů a má určit objekt, který je vyjádřen nesprávným klasifikátorovým tvarem ruky.

Cíl: určit správně klasifikátorový tvar ruky spojený s objektem.

SŠ

Materiál: video + papír.

Postup úkolu: Žák sleduje video – vyprávění o nečekané návštěvě a neuklizeném pokoji. Ve videu chybí jeden znak, který má žák doplnit. Jedná se o výběr správného specifického znaku. Žák má k dispozici papír s výběrem možností – fotografií se specifickými znaky.

Cíl: správné užití slovní zásoby (konkrétně specifických znaků).

Produkce (téma – oblečení, obchod, nákup):

1. stupeň ZŠ

Materiál: obrázek + kamera/mobil.

Postup úkolu: Žák dostane barevný obrázek, na kterém stojí 1–3 postavy a vypráví na kameru, co má každá postava na sobě.

Cíl: správné užití jednoduchých vět (a správné umístění v prostoru).

2. stupeň ZŠ

Materiál: komiks + kamera/mobil.

Postup úkolu: Žák dostane komiks s příběhem o matce s dcerou na nákupu oblečení. Žák převypráví příběh na kameru.

Cíl: správné užití sloves (můžeme sledovat všechny tři typy sloves v ČZJ nebo se zaměřit pouze na jeden typ, např. shodová slovesa).

SŠ

Materiál: video + kamera/mobil.

Postup úkolu: Žák sleduje video s figurantem z Moravy. Tématem vyprávění může být zážitek při nákupu v obchodě. Žák potom na kameru převypráví příběh, ale už v ČZJ bez moravských variant znaků, a k tomu přidá svůj komentář, jaké moravské znaky se na videu objevily.

Cíl: znalost regionálních znaků.

Interakce (práce ve dvojici):

1. stupeň ZŠ

Materiál: obrázek + kamera/mobil.

Postup úkolu: Každý z dvojice bude mít svůj obrázek, přičemž obrázky se velmi podobají, ale jsou mezi nimi rozdíly. Úkolem je zjistit, čím se obrázky liší, a porovnat to. Jeden ze dvojice se zeptá, jakou barvu má sukňe dívky na obrázku. Druhý žák se podívá na svůj obrázek a odpoví. Konverzace se může po celou dobu natáčet nebo ji může učitel jen pozorovat a psát si poznámky.

Cíl: konverzace v neformální situaci a schopnost utvořit tázací věty (Kdo? Co? Kde?).

2. stupeň ZŠ

Materiál: obrázek/věci + kamera/mobil.

Postup úkolu: Dvojice si zahraje na návštěvu v obchodě, např. v papírnictví. Jeden je klient a druhý prodavač. Klient dostane za úkol koupit určité zboží. Prodavač bude mít na stole buď skutečné věci, nebo ofocený obrázek zboží. Celá konverzace bude natočena.

Cíl: konverzace ve formální situaci a schopnost vyjádřit své přání, prosbu a zachovat zdvořilost.

SŠ

Materiál: video + papír + kamera/mobil.

Postup úkolu: Každý z dvojice bude sledovat své video (videa se mírně liší nebo mají nepřesné informace, např. jiné datum, místo). Tématem videa je postup, jak připravit videopozvánku na mimořádnou akci ve škole (např. pozvánka na vánoční

trh). Oba žáci diskutují, co viděli ve videu, porovnají informace a zkusí si vytvořit pozvánku. Na závěr dostanou vytištěné správné informace a teprve pak natočí na kameru oficiální pozvánku. Celá konverzace bude natočena.

Cíl: řešení problému a správné veřejné vystupování.

ZÁVĚR

Testy, které jsme výše stručně představili, hodnotí vybrané gramatické, lexikální a fonologické otázky. Některé testují i narativní a komunikační kompetence. Zdaleka se ale nejedná o kompletní výčet prostředků, které by měly být v celém vzdělávacím procesu prověřovány. Kromě těchto lingvistických jevů by měla být testována i témata z pragmatiky, sociolingvistiky a kultury (jak navrhuje společné referenční rámce pro jazyky, srov. *kap. 2, odd. 2.3.2*; konkrétní jazykové jevy z těchto oblastí pro ČZJ popisuje *kapitola 5, odd. 5.3*).

Učitelé ČZJ by měli hodnotit všechny žáky podle stejných pravidel a snažit se o co největší objektivitu. Hodnocení může probíhat různými způsoby: lze hodnotit práci žáků v hodině, domácí práci i písemné testy průběžně a z toho pak složit výslednou známku (tzv. průběžné hodnocení), či zvolit pouze hodnocení formou testů v předem stanovený termín. Vždy je však třeba žáky na daný způsob upozornit.

LITERATURA

Aachen Test for German Sign Language Competence (ATG) [online]. [cit. 2019-01-25]. Dostupné z: <http://www.signlang-assessment.info/index.php/aachen-test-for-basic-german-sign-language-competence---childrens-version.html>

American Sign Language Assessment Instrument (ASLAI) [online]. [cit. 2019-01-25]. Dostupné z: <http://www.signlang-assessment.info/index.php/american-sign-language-assessment-instrument.html>

American Sign Language Proficiency Assessment (ASL-PA) [online]. [cit. 2019-01-25]. Dostupné z: <http://www.signlang-assessment.info/index.php/american-sign-language-proficiency-assessment.html>

Assessment Instrument for Sign Language of the Netherlands [online]. [cit. 2019-01-25]. Dostupné z: <http://www.signlang-assessment.info/index.php/assessment-instrument-for-sign-language-of-the-netherlands.html>

British Sign Language Receptive Skills Test [online]. [cit. 2019-01-25]. Dostupné z: <http://www.signlang-assessment.info/index.php/british-sign-language-receptive-skills-test.html>

Developmental Assessment Checklist for Sign Language of the Netherlands [online]. [cit. 2019-01-25]. Dostupné z: <http://www.signlang-assessment.info/index.php/developmental-assessment-checklist-for-sign-language-of-the-netherlands.html>

Perlesko: Vocabulary Test for German Sign Language [online]. [cit. 2019-01-25]. Dostupné z: <http://www.signlang-assessment.info/index.php/perlesko-vocabulary-test-for-german-sign-language.html>

Petráňová, R. (2011): Výuka českého znakového jazyka na školách pro sluchově postižené jako východisko k dalšímu jazykovému vzdělávání neslyšících dětí. In Cícha Hronová, A. – Zbořilová, R. (eds.) *Čeština ve výuce neslyšících – elektronický sborník*. Praha: SŠ, ZŠ, MŠ pro SP Výmolova Praha 5 – Jazykové centrum Ulita, s. 6–14. [online]. [cit. 2019-07-11]. Dostupné také z: https://books.google.cz/books?id=x1Xp_ZTAz1wC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r#v=onepage&q&f=false

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (platnost od 1. 9. 2017) [online] (2017): Praha: NÚV. [cit. 2019-07-11]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>

Sign Language Assessment Instruments [online]. [cit. 2019-01-25]. Dostupné z: <http://www.signlang-assessment.info/index.php/home-en.html>

Web-based British Sign Language Vocabulary Test [online]. [cit. 2019-01-25]. Dostupné z: <http://www.signlang-assessment.info/index.php/web-based-british-sign-language-vocabulary-test.html>